

6-12-2019

Traditions of folk ballads and distinctiveness of uzbek poetry of independence period

G. Oripova

Ferghana State University, Ferghana, Murabbiylar 19, fdujournal@fdu.uz

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/fdu>

Part of the [Linguistics Commons](#)

Recommended Citation

Oripova, G. (2019) "Traditions of folk ballads and distinctiveness of uzbek poetry of independence period," *Scientific journal of the Fergana State University*. Vol. 2 , Article 12.

DOI: 8(09)+7.03

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/fdu/vol2/iss2/12>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific journal of the Fergana State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact brownman91@mail.ru.

УДК: 8(09)+7.03

**МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИ ЎЗБЕК ШЕЪРИЯТИДА ХАЛҚ ОҒЗАКИ ИЖОДИ АНЪАНАЛАРИ ВА ЎЗИГА ХОСЛИКЛАР
ТРАДИЦИИ И СВОЕОБРАЗИЕ НАРОДНОГО УСТНОГО ТВОРЧЕСТВА В УЗБЕКСКОЙ ПОЭЗИИ ПЕРИОДА НЕЗАВИСИМОСТИ
TRADITIONS OF FOLK BALLADS AND DISTINCTIVENESS OF UZBEK POETRY OF INDEPENDENCE PERIOD**

Г.Орипова

Аннотация

Мақолада мустақиллик даври ўзбек шеъриятининг анъанавийлиги ва ўзига хос хусусиятлари халқ оғзаки ижоди билан қиёсан тадқиқ этилган.

Аннотация

В статье исследованы традиции и своеобразие узбекской поэзии периода независимости в сопоставлении с народным устным творчеством.

Annotation

In this article distinctive features and traditional characteristics of Uzbek poetry of Independence period comparing to folk ballads were analysed

Таянч сўз ва иборалар: анъана, услуб, маҳорат, халқ оғзаки ижоди, халқ кўшиқлари, оҳанг ва мазмун, рамзий образлар.

Ключевые слова и выражения: традиция, стиль, мастерство, народное устное творчество, народные песни, мелодичность и содержание, символические образы.

Key words and expressions: tradition, style, capability, folk ballads, folk songs, melody and meaning, symbolic forms.

Ўзбек халқ оғзаки ижодининг бой анъаналари барча даврлар адабиёти учун ҳам таъсир ва ўрганиш манбаи бўлиб келган. Халқчиллик ва ҳаққонийлик, ифоданинг соддалиги ва равонлиги, ҳаётийлик ва жонлилик, образлилик ва ихчам ифодавийлик хусусиятлари мустақиллик даври ўзбек шеъриятида ўзининг ижодий таъсирини намоён эта бошлади. Бу жиҳатларни Э.Воҳидовдан О.Матжонгача, Х.Даврондан У.Азимовгача, У.Ҳамдамдан И.Мирзогача бўлган мустақиллик даврининг турли авлод вакиллари ижодида учратиш мумкин. Масалан, Э.Шукурнинг “Бузоқнинг ўлимидан сўнг” (1993) шеърида чорвачилик билан боғлиқ меҳнат кўшиқларидаги “Соғим кўшиқлари”, “Хўш-хўш” ларнинг таъсири сезилиб туради. Сигир соғиш пайтида айтиладиган ушбу кўшиқнинг асосий вазифаси равон ва текис, чўзиқ... оҳанг, ритм воситасида ҳайвонни тинчлантириш, ийдириб, кўп сут соғиб олишдан иборатдир. Шунинг учун “Хўш-хўш” кўшиқларида чорвадор ва деҳқонларнинг суянчиғи бўлмиш сигирнинг барча аъзоларининг хатти-ҳаракатини, емишини, хусусиятларини васф этиш мотивлари етакчилик қилади”. [1,150] Э.Шукур ҳам ўзбек халқ оғзаки ижодидаги ана шундай усуллардан ижодий фойдалангани ҳолда ўзига хос фикрнинг таъсирчан ифодасини яратади. Шоир юқоридаги сатрлардан айнан эмас, эркин ёндашган ҳолда мустақил, турли ассоциатив мулоҳазага бой сатрлар яратади.

Шеър “Уч унлик бузоғи ўлган сигирни Соғиб олаётир бефарзанд хотин. Туёғи зирқираб йиғлайди жонивор. “Хўш-хўш” лаб куйлайди қайғули хотин” [3,171] мисралари билан бошланади. Боласидан ажралган сигир ҳолати тасвири фарзандсиз хотин тилидан “Қувраб егин ўтингни, Ийиб бергин сутингни. Сенинг боланг ўлибди, Хурмо боланг бўлибди. Хўш-хўш, энам-ов, хўш” тарзда тасвирланади. Шу тариқа дарди дунёси бир бўлган образлар силсиласи шеър сатрлари давомида бирин-кетин намоён бўла боради: “Қайғуни ямламай ютади хотин, Аламни кичида Битта бола излаб ивирсийди эр”. Фарзандсиз хонадон ҳолати ҳам, эру хотин орасидаги муносабатлар ҳам кундан-кун совуқлашиб бормоқда. Бу шеърнинг “Ҳовлида ҳувиллар беш хонали уй... Гувиллаб кўпайиб борар чумоли... Узоқлашиб борар хотин билан эр, Бир яйраб кулишга етмайди ҳоли” сатрларида намоён бўлади. Шеърдаги тобора кўпайиб бораётган чумоли тафсилли боласиз совуқ хонадондан кўнгли қолган хотин ҳолатини ифодаласа, сўнги сатрдаги ўғри мушук образи кутилмаган ҳулосани юзага келтиради:

Уч кунлик бузоғи ўлган сигирнинг
Сутин соғиб олди бефарзанд хотин.
Икки жонивор қалби чайилган сутни
Ўғри мушук ичиб кетди ўша тун.

Шеърдаги “туёғи зирқираб йиғлаётган жонивор”, “хўш-хўш” лаб куйлаётган қайғули

Г.Орипова – ФарДУ мустақил изланувчиси.

АДАБИЁТШУНОСЛИК

хотин”, “битта бола излаб томорқада ивирсиётган эр”, “икки жонивор қалби чайилган сутни ичиб кетган ўғри мушук” образлари турли ассоциатив маъноларни юзага келтиради. Воқелиқдаги драматизмни авж нуқталарда тасвирланишига хизмат қилади. Ушбу ўринда шоирнинг ўзбек халқ оғзаки ижоди манбасидан фойдаланиш маҳорати кўзга ташланади.

Профессор А.Расулов Э.Воҳидов ижодига хос жиҳатларни таҳлил этаркан, қуйидагиларни тўғри таъкидлайди: “Олам – замону макон оддий одамни зумда зеру забар қилиб юбориши мумкин. Мулки борлиқ, Коинот, Сайёра... Оламда яна бир Дунё борки, унга худо ярлақанларгина кира олади. Унинг номи Шеърият. Бу дунёда сирлилик бор, лекин унда сир ётмайди, кимнинг кимлиги офтобдан аён. Бу ғаройиб дунё ҳамиша ҳаракатланиб, ортиқча юкларни беаёв элтиб беради. Шеърият ғалвиридан тўкилиб қолган-у, бу сирни яширмоқчи бўлганлар ҳолати аянчли”. [3,258] Ана шундай шеърият дунёсига кира олган ижодкорлардан бўлган Эшқобил Шукурнинг “Шоли кўриқчиси” шеъри ўзида оҳанглардаги сирлиликни, мусиқийлик замиридаги маънодорликни, турли ассоциатив ифодавийликни мужассамлаштиргандир.

Маълумки, ҳосил етилган пайтда айтиладиган “Чумчуқ қувиш” кўшиғи бўлган “Эй, ҳой, гала, эй, ҳой гала, Чумчуқ келди бир гала. Менинг боғим кичкина, Ҳу катта боғларни тала” ёки “Ҳола-ё, ҳола-ё, Катта полни тала-ё, Катта полга тўймасанг кичкина полни тала-ё!” [4,126] тарзидаги ифодадан таъсирланган Э.Шукур қуйидаги сатрларида табиатнинг бетакрор манзарасини яратади. Шеърнинг:

Чумчуқ, чумчуқ, шўр тумшуқ,
Ҳаййо – ҳуйт! Ҳаййо-ҳуйт!
Тумшуғингни тошга тут,
Ҳаййо – ҳуйт! Ҳаййо-ҳуйт!
Шолипоя кўллаган –
Осмонлар чуқиб ётар,
Тилларанг балиқчалар
Юлдузча бўлиб ётар.
Ҳаййо – ҳуйт! Ҳаййо-ҳуйт!
Шамолга забон бериб
Шолипоя чайқалар....[5,5]

тарзидаги мисраларида ҳосили бўлиқ шолипоя манзаралари, унинг тундаги бетакрор чизгиси ўзига хос оҳанг билан уйғунлашган ҳолда намоён бўлади. Кейинги мисраларда шоир жонлантириш, ўшатишлардан кенг фойдаланган ҳолда ана шу тунги тасвирларни янада изчиллик билан чиза боради: “Сувнинг оҳангин териб Куйлаб кетар бақалар. Ҳоййо-ҳуйт! Ҳоййо-ҳуйт! Кенг уйнинг бекасидай Бошда тутлар қапайган, Туянинг уркачидай Четда чайла сўппайган. Ҳоййо-ҳуйт! Ҳоййо-ҳуйт! Кун ишлари узилар Нурдан кўпчир қишлоқлар. Қизлар каби сузилар, Бўйи етган бошоқлар. Ҳоййо-ҳуйт! Ҳоййо-ҳуйт!”

Ушбу ўринда Абу Наср Фаробийнинг “Баъзи халқларда олдин нағма-куй яратилиб, кейин унга ҳамоҳанг қилиб шеър боғлайдилар. Бунда шеърнинг бўлаклари куйга боғланган нуқтаи назардан худди баъзи бир ҳарф-товушлар ўхшаб қолади”, деган сўзлари ёдимизга келади. Дарҳақиқат, деҳқончилик билан боғлиқ халқ оғзаки ижоди манбалари, айниқса, қўшиқларнинг яралишида, даставвал оҳанг, сўнг матн юзага келганлиги маълум. Оҳанг, ритм меҳнатнинг маромийлигини таъминлаган, ундаги машаққатли жараён оҳанг ёрдамида енгиллашган.

Э. Шукур ижодида ўзбек халқ оғзаки ижодидаги “йиғи-йўқлов” ларнинг таъсири ҳам алоҳида ўрин тутлади. Унинг “Менгим момонинг йўқлови” (1981) шеъри гарчанд шўро даврида яратилган бўлса-да, мустақиллик даври шеърларидаги сиқик ифодавийлик, образли ифодаларга бойлик, оҳангдорлик, нозик қочиримларга бойлик хусусиятларининг юзага келишида муҳим ўрин тутлади. Шеър мазмунининг 1917 йил октябрь тўнтариши даврида Ватанидан сургун қилинган, хорижда ўз-ўзига йўқлов айтиб, дунёдан ўтган Менгим Момонинг гиряси тарзида берилган. Ҳажми олтмиш олти сатрдан иборат бўлган мазкур шеър ўзига хос марсия бўлиб, халқ душмани сифатида ёт элларга сургун қилинган, ғариблиқда жон таслим этган бойвучча Менгим момонинг юртига бўлган соғинч туйғулари ўзига хос тарзда ифодасини топгандир. Шеърнинг:

Тоғдан тошлар қулайди,
Кўздан ёшлар қулайди,
Қисматнинг қора қўли
Пешонангни силайди.
Вой, Менгим-а, шўр Менгим.
Увв!.. Ув!!! [5,36]

тарзида “кўзида Боймоқлининг суратлари қотган, кафанда жонсиз тана – тирик армон”, “сойлар бўйларида йиғлаб учган овози”, “гўристонга кўриқчи – ўқилмаган жанозаси” бўлган, “хотирасидан олисда мунгли шам чарсиллаган, ота юрти соғинчидан суяги қарсиллаган” Менгим момо изтироби ўзига хос тасвирини топгандир. Менгим момо интилган юртнинг гўзал манзараси таъсирли сатрларда Увв!.. Ув!!! тарзда акс этади. Менгим момонинг васияти ҳам ўзгача. Бу васиятда унинг йиллар давомида кўнглидан жой олган армонлари мужассам. Шеърнинг “Гўрим ўз юрагимда, Юракда бордир Ватан. Қишлоқдан кийиб келган Кўйлагим бўлсин кафан” сатрларида халқ оғзаки ижодидаги “йиғи-йўқлов”ларнинг оҳангига уйғун ҳолда ифодасини топади. Шоирнинг маҳорати шундаки, у қатагон сиёсатини қораловчи, ватанпарварлик ғояларини улуғловчи таъсирчан шеърни яратган.

Рустам Мусурмоннинг “Кўриқчи” шеърида ҳам халқ оғзаки ижодидаги “Кўриқчилик даъватлари” нинг таъсири муҳим ўрин тутган.

Шеърда лирик “мен” – кўриқчининг кечинма-туйғулари узумзор манзаралари тасвири билан уйғунлашиб кетади. Халқ оғзаки ижодининг жўхорини кўриқлаш билан боғлиқ даъватларидаги сатрлардан таъсирланган ҳолда ўзига хос ассоциатив мушоҳадалар уйғотувчи, ҳаётнинг мураккаб, ғалаёнли жараёнларига ишора этувчи шеърни яратган. Шеър “Ҳой гала-гала, ҳей гала-а а а... Каркас келди бир гала-а а а... Менинг боғим кичкина-а, катта боғларни тала-а а а... Ҳей гала-гала, ҳой гала-а а а... Узумзор орасинда Туну кун пойлаб ётдим. Юракни палаҳмонга тош қилиб жойлаб отдим. Ҳой гала-гала, ҳей гала-а а а...” билан бошланади. Ушбу мисраларда ишком орасида ўз ёрини кутаётган, уни кўришга интизор пойлоқчи – ошиқ кечинмаларини ҳам ифодалаётгандек бўлади. Бу шеърнинг кейинги “кийгиздим вужудимни Тўрт туёқнинг устига. Пойладим жон риштасин Тўрт-т-а-ё-ғ-и – дастига. Ҳой гала-гала, ҳей гала-а а а... Чўп чайла – усти жонсиз, Пасти жонли устунлар. Олиб қочар чайлани Бирин-бирин устунлар. Ҳой гала-гала, ҳей гала-а а а...” сатрларида янада ойдинлашади. Ушбу ўринда Л.Тимофеевнинг “Шеърнинг эвфеник ифодалилиги учун фақат ҳамоҳангликки эмас, ундаги турли хил оҳанглар уйғунлигига бойлик, уларнинг алмашинуви, бир-бирини тақозо этиши ва бир-биридан кескин фарқланиши ҳам муҳимдир” [7,28], деган сўзлари характерлидир. “Кўриқчи” шеърида ҳам турли хил оҳанглар уйғунлигини, улар алмашинувидан юзага келган изчил оҳангдорликни кўрамыз. Шеърнинг сўнги сатрлари:

Бир кафан сўнгаларим
Ишком остига илдим...
Ҳайдаш-чун каркасларни
Шақурр-шуқурроқ қилдим.
Ҳой гала-гала, ҳей гала-гала-а а а...

Қалбимдан қақнус куши
Учиб чиқар бир гала.
Боғ ичра минг кўнгилга
Тухум кўяр минг гала.
Ҳой гала-гала, ҳей гала-а а а...
Ҳой гала-гала, ҳей гала-а а а...!!!

тарзда яқунланади. Шеърда ана шу тариқа лирик “мен”нинг қалб кўрғонини турли тажовузлардан кўриқлаш зарурлиги ҳақидаги фалсафий қарашлар ўзига хос ифодаланганлигини кўрамыз.

Мустақиллик даври ўзбек шеъриятида Рауф Субҳон ҳам халқ оғзаки ижоди аъёнларини давом эттириб, бетакрор услуби, чуқур фалсафага йўғрилган ижоди билан алоҳида ўрин эгаллаган. Унинг “Бахшиёна” шеъри эртақдан олинган “... Қуёш билан Ойни аждаҳо ютиб юборади. Уни бир ботир қутқаради...” сатрларни келтириш билан бошланган. Бахши томонидан айтилган “Юрт қоронғи, тор бўлса Ботир кўкси ер бўлар. Қуёш

ютган, Ой ютган Аждаҳо бедор бўлар. Тун ухлайди, кун ухлар, Эл бўғзида ун ухлар. Ер – кўк аждар оғзида Бу қоронғу дун ухлар” [8,201] сатрларида юрт эркини сақлаш, ҳушёрлик, жипслик талаб этишни енгил вазнга асосланган ифодаларда ёритади. Р.Субҳон ана шу тарзда эртақ мазмундан таъсирланган ҳолда янги моҳият, янги ғояга эга шеър яратади. Ёки бошқа бир шеърида шоир эртақ ва дostonлардаги асрий жимликлар ҳукмрон бўлган аждаҳолар ухлаб ётган ғорларни ёдга олади. Фарҳод ва Ширин, Лайли ва Мажнуннинг улуғ муҳаббати, наҳотки тарихларда, ўтмишда қолган бўлса? Наҳот инсоният тезкор аср измига тушиб муқаддас туйғуларни унутаятган, ўз-ўзидан бегоналашаятган бўлса? Бу унинг таназзулидан нишона эмасми? Шеърнинг:

Севгилим,
Қор бўрони
Қадамларни секинлатди-да,
Юр, ғорга кирамиз,
Аждаҳолар ухлаб ётган асрий жимликда
Муҳаббат ҳақида суҳбатлашамиз...[7,15]

сатрларида юқоридаги саволлар беихтиёр юзага келади. Шу тариқа ардоқли туйғу – муҳаббатнинг бекиёслигини улуғловчи ғоя ифодасини ҳис этамыз.

Ж.Жумабоева Омон Матжоннинг “Ҳаққуш қичқирғи” китоби ҳақида тўхталар экан, “Шоир ҳаққуш ҳақидаги бу асарини афсона ва воқелик ҳақидаги ўйлари, мушоҳадаларидан синтез қилган. Унга кўпинча афсонадан кўра ҳаёт, реал воқелик куч берган. Умуман, шоир бу афсона орқали бутун китобга қамраб олган асарлари мағзини озиқлантиради. Афсоналар бағрига яширинган ҳақиқат гавҳари – шу кунги ҳаётимиз уммонидан излаб топилганлигини мантиқан англатади. Бу эса китобга “Ҳаққуш қичқирғи” деб аташга мустаҳкам замин бўлади”. [9,144] Иқбол Мирзонинг “Рамазон” шеърида болалар фольклори таъсири унга “Рамазон айтиб келдик эшигингизга, Худойим ўғил берсин бешигингизга...” сатрларини келтириш билан бошланганида кўринади. Маълумки, рўзаи рамазон кунларида кечга яқин болалар эшикма-эшик ушбу кўшиқни айтиб юрадлар. Хонадон соҳиблари уларга қанд-курслар беришган. “Рамазон” шеъри ҳам оқшом тушиш арафасидаги қишлоқ кўчалари, унда рамазон кўшигини айтиб юрган болалар тасвири билан бошланади “Кўчалар қатор теракларга, порлаётган юлдузлари тўла, ой нурларига бурканган қишлоқ, унда олган ҳолвалари ҳаққига ширин тилаклар қолдираётган дили жавоҳир ялангоёқ болалар” тасвири шеърнинг дастлабки банди асосини ташкил этади. Шоир маҳорати шундаки, ун кўтариб қайтаётиб симёғочга суяниб йиғлаган Ёқуб полвонга ўқувчи диққатини қаратиш орқали унинг изтиробларига ошно этади. “Пичанларнинг ҳидига кўшилиб кетар

АДАБИЁТШУНОСЛИК

садо, Мўрилардан чайқалиб таралади дудлар, ҳам. Шу кеча келинларнинг кўнглига қара, дунё, Шу кеча кўёвларнинг кўзига боққил олам! Айланади чархпалак, гулдирайди тегирмон, Умр ўтар сув каби, буғдой мисол тўкилар. Ун кўтариб қайтётган бефарзанд Ёқуб полвон Симёғочга суяниб [9,188] Маълумки, “Лирика инсон ўз шахсини таниган, ўзини шахс сифатида англаган, ўзини олам ичра яна бир олам, деб билган ва ташқи объектив оламга янгича қараган шароитларда пайдо бўлади. Инсон ўз шахсини олам билан қиёслайди, гоҳо унга қарама-қарши қўяди, гоҳо ташқи олам билан туташ ва пайваста эканлигини қайд этади. Аммо, ҳеч қачон олам қаршида ўзини батамом унутмайди”. [10,237] Иқбол Мирзонинг лирик қаҳрамони ҳам Ёқуб полвон дардини ўз дарди, деб ҳис этади, унинг олами ичра яшайди.

Шеърнинг сўнги сатрлари “Дўст, тирноққа зор бўлма, кўрмагил тирноқча ғам, Ҳар йили кўзтуморлар осилсин бешигинга. Менинг ҳам елкамдаги юкимни олсин болам, Рамазон айтиб борсин бир куни эшигинга” тарзидаги эзгу ният билан хулосаланади. Ана шу тариқа шоир “Рамазон” шеърида эса болалар фольклори материалларидан таъсирланиб, янги воқелик асосида шеър яратади ва ўзига хос туйғулар, кечинмалар тасвирини юзага чиқаради. “Бойчечак” шеърида болаларнинг маросим кўшиғидан таъсирланиб, ишқ-муҳаббат мавзусини, севимли ёр қиёфасини тараннум этувчи бойчечак образига янгича ёндашган маъноларни юзага келтиради. Маълумки, болалар эрта баҳорда Наврўз даракчиси сифатида бойчечакни дала, қирлардан териб, гулдасталар тайёрлаганлар. Ҳовлима-ҳовли юриб, “Бойчечак” кўшиғини куйлаб, баҳор келганидан хабар берганлар. Болаларнинг бири яккахон сифатида куйласа, қолганлари нақоратларда унга баравар жўр бўлганлар. Болалар:

“Кўшиқда таърифланган бойчечак – эрта баҳорда очиладиган гулгина эмас, умумлашма даражасига кўтарилган рамзий образ ҳам. Унда мурғаккина болалик образи тажассум топган. Халқ болани эрта баҳорнинг илк гули тимсолида кўрган, бола шу гулдай нозик, ёқимли навниҳол ва чиндан ҳам инсоният баҳорининг ғунчаси тарзида эъзозланган” [1,294]. Иқбол Мирзо ушбу образдан ижодий таъсирланган ҳолда янги образ яратади. У кўнгли ишққа банди бўлган ошиқ дили, маҳбуба тимсоли сифатида намоён бўлади. Шеърнинг дастлабки сатрларида “кўзларини музини кўз билан эритган, андуҳларнинг изини бир кулиб аритган қиз” тасвири ўрин олган. Кейинги бандда икки дилда – ошиқ-маъшукларда севги уйғонган ҳолат “Қошларимга энгашиб, Қошларинга энгашиб қалдирғочлар қайтдилар, валфажр айтдилар, бойчечаким бойланди” [9,4] тарзда ифодаланади.

Олти банд ва ҳар бир банд бешликдан иборат мазкур шеърда “бойчечаким бойланди” бирикмаси беш маротаба такрорланади. Бу ишққа банди кўнгли ёки бу кўнглининг иккинчи бир кўнглига бандилигининг ифодачиси сифатида кўлланилаётгандек бўлади. Шеърнинг сўнги банди:

Гулдек нозик кўлингга
Бармоқларим бойланди.
Бир кулдингу қўйнимда
Бойчечакка айландинг!
Бойчечаким!...

сатрлари билан хулосаланади. Бойчечак ардоқли муҳаббатнинг, севимли ёрнинг ифодачисига айланади. И.Мирзо маҳорати шундаки, сўзнинг шеъринг контекстдаги маъно товланишларидан фойдаланиб, унинг янгича талқинини юзага келтирган.

Профессор Н.Раҳимжонов тўғри таъкидлаганидек, “Чинакам шоир учун сўз – бу, фикр айтиш, кечинмаларни ифодалаш воситасигина эмас, балки яшаш тарзи, яшаш шаклидир. Ҳар бир сўз бадий асардаги ғоявий-эстетик мақсадга кўра муайян маъно касб этади. Замиридаги мазмун орқали ўзининг янги-янги маъно қирраларини намоён қилади” [11,32]. Ана шундай жиҳатни Усмон Азимовнинг ўзбек халқ оғзаки ижодидан эртас ва дostonларида учрайдиган образ ва тафсиллардан фойдаланиб яратган куйидаги сатрларда ҳам кўрамыз:

Қодир ҳаёт – улкан ялмоғиз,
Сезиб жоним мазаларини
Етти ўлчаб қилдинг бир оғиз,
Умримнинг шаън лаҳзаларини, - [12,115]

сатрларида шоир “мен”и умрнинг шитоб билан ўтаётганини, айниқса, қувончли, фараҳли дақиқалари тезлик билан ўтишини ва йўқлик сари кетишини, ўлжасини ютаётган улкан ялмоғиз тимсолида ифодалайди. Шунингдек, юқоридаги бандда “Етти ўлчаб бир кесмоқ” халқ мақоли ўзига хос шакл ва маънода пайдо бўлади. Шу тариқа кунлар, йиллар ўтиши билан биз ҳам умримизни бой берамыз. Шу боис унинг мазмуни ҳақида ўйлаб кўришимиз лозим, демоқчи бўлади шоир.

Кейинги сатрларда эртас ва дostonлардаги “борса – келмас йўл” тафсилидан фойдаланиб ортга қайтмас вақт – ўтган йиллар ҳақидаги фалсафий фикрнинг “Маҳкамладинг борлик эшигин, Очдинг йўқлик дарчаларини. “Борса-келмас” сари узатдинг Йилларимнинг парчаларини” [12,116] тарзидаги ўзига хос ифодасини намоён қилади. Умр ўтар экан, инсон нималарнидир бой бера боради. Бой берадиганлари: соғлиқ, қувват, умрнинг гуллаган даври – ёшлиқ, ғайрат-шижоат ва ҳ.к. Сатрлардаги борлик эшигининг маҳкамланиши ва йўқлик дарчаларининг очилиши шу билан боғлиқдир. Шеърдаги драматик ҳолат “Алдоқларга сен мени отдинг, Сотдинг шайтон

хаммолларига. Мендан кечдинг – бир ўзим ботдим Юрагимнинг зиндонларига. Қодир ҳаёт – маккора, мастон, Ёқсанг олов, ўчирсанг кулман. Кун кўрмадим дунёда осон – Юрагимга мен ҳам бир кулман” тарзда ифодаланади. Риторик сўроқ воситасидаги ушбу сатрларда эса ҳаёт мураккабликлари “Ҳали тирилишим беадад, Ҳали қандай ўлишларим бор... Мени нима қиласан алдаб, Ростдан умринг минг йилми чинор?” тарзда ифодаланади. Ҳаёт ширин, ҳаёт азоб. Унинг синовлари беҳисоб. Бу синовларда инсон минг бора ўлиб, тирилади. Бу синовларда тобланади, умри қисқаради ҳам. Шу боис чинорнинг шундай ҳаёт синовлари олдида минг йил яшашига ишониш қийин. Шу боис чинор бардошига қойил ҳам қолиш керак. Юқоридаги чинор ҳақидаги халқ ривоятлари асосидаги банд

ўқувчида худди шундай ассоциатив фикрларни уйғотади.

Хуллас, мустақиллик даври ўзбек шеъриятида халқ оғзаки ижоди анъаналари муҳим ўрин тутиб, ўзига хос маҳорат ва такомил босқичи учун хизмат қилмоқда. Шоирларнинг халқ оғзаки ижодига мурожаатларида икки жиҳат кўзга ташланади:

1. Халқ оғзаки ижоди материалларидан айнан фойдаланиш орқали янги мазмунни ифодаловчи асар яратиш.

2. Халқ оғзаки ижодидан қисман фойдаланиб, янги асарлар яратиш.

Мустақиллик даври ўзбек шеъриятидаги халқчиллик, оҳангдорлик, содда, сиққ ифодавийлик, рамзий образларга бойлик хусусиятларида, шубҳасиз, халқ оғзаки ижоди материалларининг ўрни каттадир.

References:

1. Imomov K., Mirzaev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi. – T.: “O'qituvchi”, 1990.
2. Eshqobil SHukur. Hamal ayvoni. – T.: “SHarq” nashriyot- matbaa aktsiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2002.
3. Rasulov A. Badiiylik – bezavol yangilik. -T.: “SHarq” nashriyot-matbaa aktsiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2007.
4. Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shahri. – T.: A.Qodiriy nomidagi “Xalq merosi” nashriyoti, 1993.
5. XX asr o'zbek she'riyati antologiyasi. -T.: O'zbekiston milliy entsiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2007.
6. Timofeev.L. Slovo v stixe. -M.: Sov. pisatel', 1982.
7. Rauf Subhon. Ishonch -T.: “O'zbekiston”, 2015
8. Jumaboeva J. Omon Matjon. – T.: “Fan”, 1992
9. Iqbol Mirzo. Sizni kuylayman. – T.: “SHarq” nashriyot-matbaa aktsiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2007.
10. Adabiyot nazariyasi. Ikki tomlik. Ikkinchi tom. – T.: Fan, 1978
11. Rahimjonov N. Mustaqillik davri o'zbek she'riyati. -T.: Fan, 2007.
12. Azimov U. Uyg'onish azobi. –T.: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1991

(Тақризчи: Х.Жўраев – филология фанлари доктори)